गहना सा तावद् विषयस्वभावात्समुद्भूता । शास्त्रकारेण तु सुखावबोधायैव यतितम् । उक्तं च चरमे—'साहित्यदर्पणममुं सुधियो विलोक्य साहित्यतत्त्वमखिलं सुखमेव वित्त ॥' इति ॥

यत्त्वत्र कुत्रचिच्छृङ्गारतरङ्गितः प्रस्तावः स चापरिहार्यतया नैतस्य दूषणाय प्रभवति । इति दोषमाशङ्क्यैव काव्यालंकारे रुद्रटेनाभ्यधायि—

'नहि कविना परदारा एष्टव्या नापि चोपदेष्टव्या ।
कर्तव्यतयान्येषां न च तदुपायोऽभिधातव्यः ॥
किं तु तदीयं वृत्तं काव्याङ्गतया स केवलं वक्ति ।
आराधयितुं विदुषस्तेन न दोषः कवेरत्र ॥'

किंबहूक्त्या, अग्निनि कामसूत्रेऽप्येवमभिहितम्—'धर्ममर्थं च कामं च' इति (छो. ११९ पृ०)।

साहित्यदर्पणकारो विश्वनाथः । अयं दर्पणस्य चतुर्थे परिच्छेदे (२४४ पृ०) अलावद्दीनं स्मरति । 'यः कौमारहरः–' इति काव्यप्रकाशोदाहरणविचारे ग–संज्ञकपुस्तकपाठे (सा. द. १७ पृ०) जयन्तं स्मरति । काव्यप्रकाशस्य दर्पणव्याख्याने 'यदाहुः श्रीकलिङ्गभूमण्डलाखण्डलमहाराजाधिराजश्रीनरसिंहदेवसभायां **धर्मदत्तं** स्थगयन्तः सकलसहृदयगोष्ठीगरिष्ठकविपण्डितास्मत्पितामहश्रीमन्**नारायण**दासपादाः' इत्युद्गिरति । तत्र **अलावद्दीनः** (अलाउद्दीन मसऊद) दिल्लीपरिवृढः, यः खिस्ताब्दे १२४६ मारितः । **जयन्तः** काव्यप्रकाशस्य दीपिकाव्याख्यान्ते संवत् १३५० अर्थात् खिस्ताब्दं १३५०–५७=१२९३ विलिखति । एवमेताभ्यामधस्तनो दर्पणकारो **विश्वनाथः** खिस्ताब्दीयचतुर्दशशतकस्य पूर्वभागेऽवश्यं भवितुमर्हति । यस्मादयं कलिङ्गेश्वरस्य नरसिंहदेवस्य सभायां स्वपितामहं नारायणं निर्दिशति । स च नरसिंहदेवः 'अस्ति सप्तदशोत्तरद्वादशशतकवत्सरे (१२१७) चतुर्दशभुवनाधिपत्यादिबिरुदावलीविराजमानः श्रीवीरनरसिंहदेवमहीपतिः स्वराज्यस्यैकत्रिंशत्यब्देऽमिलिख्यमाने सिंहशुक्लषष्ठ्यां सोमवारे' इत्यैतिहासिकफक्किकया खिस्ताब्दे ११६० सिध्यति । यद्यपि १२९३–११६०=१३३ उक्तखिस्ताब्दयोरन्तरं पुरुषत्रयपर्याप्तेः किंचिदधिकं प्रतीयते तथापि दर्पणे (७८ पृ०) नारायणस्य वृद्धप्रपितामहत्वेन लेखात्तन्नासमञ्जसम् । प्रकाशदर्पणे नारायणस्य अन्ते दास–दर्शनात्, साहित्यदर्पणे दासादर्शनाद् व्यक्तिभेदस्तु नाशङ्क्यः । विश्वनाथात्मजस्य **अनन्तदास**नामोपलम्भाद् विश्वनाथपितामहानुजस्य **चण्डीदास**स्यापि तथानामनिर्देशाच्च (सा. द. ४४६ पृ०) । दर्पणे विश्वनाथपित्रा **चन्द्रशेखरेण** वर्णितावुमाभानुदेवावपि नरसिंहमहीपतेरेवानुबन्धिनौ ज्ञायेते (सा. द. ६३) ।

---

१. नरसिंहनाम्ना प्रसिद्धा बहवः श्लोकाः । नरसिंह उत्कलपतित्वेनापि वर्ण्यते विद्याधरमहापण्डितेनैकावल्याम्.